

N:o 1.

Af Friherre **Klinckowström, R. M.**: *Angående bestämmandet af det oförmedlade mantalet i de nya jordeböckerna.*

Enligt Kongl. Kammarkollegii kungörelse af den 28 Januari 1870 angående upprättande af nya jordeböcker, skulle äfven i särskild kolumn upptagas det *oförmedlade* mantalet, hvilket i föregående äldre jordeböcker endas^t förekommit stundom bland anteckningar rörande hemmanen.

Af dessa nya jordeböcker hafva, intill 1876 års slut, af Kammarkollegium blifvit fastställda dem för Skaraborgs, Kristianstads, Stockholms, Gotlands, Blekinge och Kronobergs län, samt utdrag deraf aflemnade till hvarje kyrkosocken att der förvaras. Vid närmare granskning af detta utdrag ör den socken jag tillhör, eller Ekerö socken i Färentuna härad och Stockholms län, har icke allenast åtskilliga felaktigheter blifvit uppdagade, utan hvad betänkligare är, det *oförmedlade* mantalet har, olika mot hvad förut varit vanligt att detsamma beräkna och äfven olika mot hvad som uppgifves i 2:ne af Kongl. Maj:t, under den 3 Juli 1816 och den 6 Maj 1870, fastställda konventioner rörande presträttigheternas utgörande inom Ekerö församling, deraf den sista varit understäld så väl Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes som Kongl. Kammarkollegii utlåtande; samt slutligen äfven i olikhet med de öfver mer än hundra år upprättade och städs följda längder för prestval inom nämnda församling — för hufvudsakligen tre egendomar derstädes, nemligen *Rasta*, *Wäsby* och *Nyckelby*, blifvit tillökadt. Med anledning häraf begärde och erhöi jag från Kongl. Kammarkollegii arkivkontor en uppgift på det oförmedlade mantalet inom Ekerö församling, dateradt den 31 Augusti 1877, och denna sista uppgift upptager samma högre oförmedlade mantalet, som den nya (för Stockholms län s. k. 1871 års) jordeboken; men *derjemte*, för 2:ne andra egendomar inom socknen, nemligen hemmanen *Sundby*

och *Ålby*, högre oförmedladt mantal än hvad detsamma uppgifves i 1871 års jordebok.

Dessa anmärkningsvärda och för de skattdragande högst betänkliga olikheter i det oförmedlade mantalet har jag sökt, efter bästa förmåga, utreda, och funnit det i allmänhet vara derpå beroende, att vid det, i och för införande i 1871 års jordebok, efterforskade dylika mantalet, man upptagit de så kallade *inlagda* hemmanen bland det oförmedlade mantalet, hvilket, enligt mitt förmenande, är högst origtigt, och detta på följande grunder:

Hemmans *inläggande* egde egentligen rum, då ett hemman upphörde att vara till, på det sätt, att det införlivades med ett annat hemman, så att det inlagda hemmanets ränta försvann, utan att det senare hemmanets ränta eller mantal derigenom förökades. Inläggande skiljes från *ödeläggande* deruti, att vid det förra egorna dock förblifva i häfd, då vid det senare de upphöra att brukas. 1) Inläggande skiljes från *afhysande* deruti, att, ehuru vid båda dessa slags förrättningar hemmantalet blifver i häfd, så förlorar det afhysta hemmanet sina åbyggnader, det förenas till häfd med stamhemmanet, hvartill det afhyses, men likväl böra alla räntor och besvär oafkortade presteras, som af det afhysta hemmanet, efter dess mantal och jordeboks-ränta utgå böra. 2)

Man skulle tro, att ett *inlagdt* hemman, som blifvit lagdt under ett annat, med sina egor, till dettas understöd, utan att berörda hemman svarar till det inlagda hemmanets mantal eller ränta, som derigenom upphör att vara till och uppgår helt och hållet i det hemman till hvilket det lägges — äfven skulle försvinna ur jordeboken. Sådant är likväl endast förhållandet med *de* hemman, hvilka inläggas under städer, kungsgårdar, adeliga säterier, fästningar eller andra allmänna inrättningar; dessa uteslutas ur jordeboken, men observeras i den s. k. liggaren. Alla andra inlagda hemman kvarstå i jordeboken, 3) eller *borde* der kvarstå.

Numera är allt inläggande af hemman förbjudet, emedan kronan och det allmänna derigenom skulle blifva lidande. 4) De flesta inläggningar förekomma från och med Konung Gustaf den I:s regeringstid och intill dess Konung Carl XI började ordna indelningsverket. 5)

1) Rabenius: Lärobok i svenska kamerallagfarenheten; 2:a upplagan; pag. 108.

2) Botin: Svenska hemman; 1:a del; pag. 163.

3) Kongl. Kammarkollegii bref angående jordebokens inrättande; af den 10 December 1724 § 6.

4) Husesynsordningen af den 17de 1681 § 23 och Häradsfogdeinstruktionen af den 10de 1688, § 9.

5) Se Kamereraren Sandbergs samlingar uti kammararkivet.

När man besinnar, att icke obetydliga beskattningar, onera och besvär, exempelvis för kyrko- eller prestgårdsbyggnad, ofta uppgående till flere hundra kronor, ännu fortfarande utgå efter det oförmedlade mantalet, är det ej en obetydlig fråga, jag här tagit mig friheten beröra — så mycket mer, som de inlagda hemmanen, till flera hundra, förekomma i de flesta delar af södra och mellersta Sverige. Efter oförmedlade mantalet utgå nemligen:

1. Gammal ordinarie rotering;
2. Kyrko- och kyrkogårdsbyggnad med hvad dertill hörer: såsom klockstapel, kyrkogårdsmur, klockarestuga och sockenstuga;
3. Prestgårdsbyggnad;
4. Vägröjning och brobyggnad efter gamla vägdelningar;
5. Presträttigheters utgörande, dock med undantag af tionden och andra afgifter, som utgå efter sädesväxten.

Åtskilliga förmåner och rättigheter åtfölja det oförmedlade mantalet, hvaribland:

6. I fråga om byamål inom samfällighet, der annan delningsgrund ej finnes än mantalet;
7. Vid skogs och utmarks delning, samt i tvister om hemmans egor och tillhörigheter;
8. I frågor om prest-, klockare- och folkskollärareval;
9. I fråga om besutenhet. *)

Huru skall menige man på landet få en rätt uppgift på hemmanens oförmedlade mantal, så viktigt att känna vid ofvan antydda skatters, oneras och besvärns fördelande, äfvensom vid nyssnämnda vals förrättande? naturligtvis hänvisas menigheterna till de nya jordeböckerna; men när dessa äro, åtminstone delvis, bevisligen origtiga och de inlagda hemmanen der och hvar blifvit återuppförda såsom oförmedlade, ehuru de försvunnit både till mantal och ränta — så frågas: hvad rätteligen bör förstås med det oförmedlade mantalet, från hvilken tid och *huru* det bör beräknas?

Enligt Kongl. Brefvet af den 9 Februari 1802, i anledning af Riksdagsfullmäktiges underdåniga ansökning, skall det hemmantal som sattes vid 1671 års jordrefning, anses såsom det oförmedlade i Skåne.

Enligt Kongl. Kungörelsen angående begränsning af den tid, till hvilken, vid förestående granskning af nya jordeböcker för rikets samtliga län, undersökningarne uti äldre jordeböcker må utsträckas, daterad den 23 Maj 1857 föreskrifves "att de jordeböcker, som upprättats år 1793 i Östergötland, år 1797 i Stockholm, samt år 1795 i Rikets öfriga län, blifva de äldsta till hvilka jemförelsen utsträcker, samt följaktligen ingen förändring af sådana förhållanden, som uti sistnämnda och sedermera upprättade jordeböcker oför-

*) Thurgren: Handbok i svenska kamerallagfarenheten; 1:a delen; pag. 265.

ändradt och utan anmärkning iakttagits, ifrågakomma; utan allt sådant å kronans sida, såsom laga kraftvunnet anses. Skolandes det deremot vara annan jordinnehafvare än kronan obetaget, i hvad hans rätt rörer, att, utan inskränkning till någon viss tid, emot den upprättade jordeboken, uti för öfrigt stadgad ordning, besvär anföra.

Slutligen har Kongl. Kammarkollegium, genom Kungörelse af den 28 Januari 1870, angående upprättande af nya jordeböcker föreskrifvit i § 22 mom. 2: att "de oförmedlade mantalen äfvensom byamålen må i de nya jordeböckerna införas sådana de finnas upptagna uti de sednaste jordeböcker i hvilka de förekomma, dock med iakttagande af senare gifna beslut och så vida icke, vid undersökningar om andra förhållanden, ett oförmedladt mantal eller ett byamål befinnes i jordeböckerna felaktigt upptaget, då rättelse bör ske."

Bland de felaktigheter, hvilka förekomma uti det nya jordeboksutdraget för ofvannämnda Ekerö socken, må här anföras:

att oaktadt Kongl. Kammarkollegii Kungörelse af den 28 Januari 1870 rörande upprättande af nya jordeböcker, i § 15 mom. *b* föreskrifver: "när egendom flyttats ifrån en till annan socken, uppgift skall i kolumnen för *anteckningar* införas å det derom meddelta beslut" — har ingen dylik uppgift lemnats rörande *Kersö*, som år 1682 afsöndrades från Sänga socken, dit denna egendom dittills hört, och förenades med Ekerö socken;

att ehuru nyssnämnda Kongl. Kammarkollegii Kungörelse föreskrifver, i § 15 mom. *k*, "att vid jordlägenheter etc. som ej äro för sig sjelfva bestående, skola anteckningar innehålla upplysning om den egendom, å hvars område de äro belägna" — finnes ingen dylik rörande *Kjelltorp*, ehuru, till följd af framställt klagomål deröfver, att Stafsunds egendom år 1869 blef ålagd att för nämnda lägenhet erlægga vin- och byggnadssäd, densamma lägenheten, enligt Kammarkollegii resolution af den 14 Juli 1870, förklarades tillhöra Kalfvik under Rastaborg.

Lägenheten *Männö* äng finnes i nya jordeboken tillhöra Ekerö socken, ehuru ingen i socknen kan utvisa dess läge; emedan den tillhör Salems socken i Södermanland, och läser räntan deraf, 4 kronor 50 öre, utbetalas af ett Ekebyhofs egendom i Ekerö socken underlydande hemman i Träqvista by i sistnämnda socken.

Dylika felaktigheter skulle lätt kunna rättas, om församlingen icke allenast haft rättighet men äfven skyldighet att inkomma med sina anmärkningar, hvarföre dylik åtgärd, i jordeboksarbetets eget intresse, borde anbefallas.

På grund af hvad ofvan anfördt blifvit, får jag vördsamt föreslå, det Riksdagen ville besluta att hos Kongl. Maj:t i underdånig skrifvelse anhålla, det täcktes Kongl. Maj:t genom nådig kungörelse föreskrifva:

skärpta bestämmelser, i öfverensstämmelse med hvad så väl Kongl. Kungörelsen af den 23 Maj 1857 som Kongl. Kammarkollegii kungörelse af den 28 Januari 1870 innehålla, rörande införande i de nya jordeböckerna af de oförmedlade mantalen äfvensom byamålen;

att de så kallade *inlagda* mantalen icke få inräknas i det oförmedlade mantalet, utan ur så väl jordeböcker som liggare alldeles utgå; och der, i de redan fastställda jordeböckerna, dylika hemman blifvit i det oförmedlade mantalet inräknade, rättelse deruti måtte ske;

att hvarje kyrkosocken, till hvilken ett utdrag af de nya jordeböckerna, genom vederbörandes försorg, nu lemnas att der förvaras, åläggas att, på kommunalstämma, granska det nya jordeboksutdraget och inom viss tid inkomma med de anmärkningar, den anser sig böra deremot göra, hvilka anmärkningar böra af Kammarkollegium till pröfning upptagas, de som finnas befogade af Kollegium godkännas, och de nya jordeböckerna derefter rättas;

att, intill dess Kongl. Maj:t täckts, med anledning af den nu föreslagna skrifvelsen, i detta ämne fatta nådigt beslut, allt arbete med granskning och utlemnande af nya jordeböcker måtte inställas.

Stockholm den 18 Januari 1878.

R. Klinckowström.